

69/19-26; el-İnşikâk 84/7-12) bildirilmektedir. Yazılı belgeden bahseden âyetler dolaylı olarak yazıcılara da işaret etmektedir. Yazıcı melekler -Kâf sûresindeki âyet hariç (50/17)- çoğul şeklindeki kelimelerle zikredilmiştir. Müfessirler adı geçen sûredeki âyetten hareketle bunların sayısının iki olduğunu, diğer âyetlerde bütün insanların yazıcı meleklerine işaret edildiği için çoğul olarak kullanıldığını söylemişlerdir (a.g.e., XXXI, 83). Kur'ân-ı Kerim'de kaydedici meleklerin kayıtlarını nereye yazdıkları belirtilmemiştir. Kıyamet gününde yazılı belgelerden başka insanın el ve ayak gibi organlarının da konuşacağını ifade eden âyetler (Yâsîn 36/65; Fussilet 41/20-21) dikkate alındığında bu kaydın insanın fizik yapısı üzerine yapılmış olacağını söylemek mümkün görünmektedir.

Hadislerde de bazan doğrudan, bazan yazıcılık fonksiyonlarına atıf yapılarak kirâmen kâtibinden söz edilmektedir. Hesap gününde insanların işledikleri kötülükleri organlarının haber vereceği bildirilmiş, ayrıca kirâmen kâtibinin yazdıklarının şahitlik olarak yeteceği (Müslim, "Zühd", 17), yazıcı meleklerin kayıtlarının asla zulüm niteliği taşımayacağı (Tirmizî, "İmân", 17), kul kötü bir fiil yapmaya niyet ettiğinde onu işlemedikçe Allah'ın meleklerle bunu yazmamalarını, işlediği takdirde ise bir kötülük olarak kaydetmelerini, iyi bir fiile niyet etmesiyle bir sevap, o fiili gerçekleştirilmesiyle ondan yedi yüze kadar sevap yazmalarını emrettiği (Buhârî, "Tevhîd", 35), cuma günleri meleklerin camilere gelip giriş sırasına göre insanların alacağı sevapları kaydettikleri (Buhârî, "Cum'a", 24; "Bed'ü'l-halk", 6) belirtilmiştir.

İlmi her şeyi kuşattığı halde Allah'ın amelleri yazmak üzere melekleri görevlendirmesinin insanları sorumluluk gerektiren bütün düşünce, söz ve tutumlarında dikkatli olmaya teşvik etmesi,

kıyamet günü hesap sırasında dünyada yapılanlarla ilgili somut delillerin bulunması, hakla bâtılın, haklı ile haksızın herkes tarafından belgeleriyle birlikte bilinip ayırt edilmesi gibi hikmetlere bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tevhîd", 35, "Cum'a", 24, "Ezân", 126, "Bed'ü'l-halk", 6; Müslim, "İmân", 203, 204, "Zühd", 17; Tirmizî, "Da'avât", 129, "İmân", 17; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, II, 328; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, XXVI, 98; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 228; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XXVII, 272; XXXI, 82-83; Kurtubî, *et-Tezkire fi ahvâli'l-mevtâ ve umûri'l-âhire*, Kahire 1407/1987; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, Kahire, ts. (Dâru İhyâi'l-kütübî'l-Arabiyye), IV, 482; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXVI, 179-181, 182-184; XXX, 65; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4514-4515; Ahmed Hasan eş-Şeyh, *el-Melâ'ike*, Trablus 1991, s. 41-42; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı* (trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1997, s. 1062-1063.

İLYAS ÜZÜM

KIRAZOĞLU, Ömer (1916-1989)

Yüksek mimar-mühendis,
sanat tarihi hocası.

Kayseri'de doğdu. Babası Kirazzâde H. Ahmed Efendi ile dedesi Ömer Efendi hoca olduğundan ilim muhitinde büyüdü. İlk dinî bilgileri babasından öğrendi. Babasının ticaretle de uğraşması ve zaman zaman İstanbul'da ikamet etmelerinden dolayı ilk ve orta öğrenimini İstanbul ve Kayseri'de tamamladı. Liseyi bitirdikten sonra dinî eğitim almak amacıyla Mısır'a gidip Ezher'de okumak istediği de bu teşebbüsü sonuçsuz kaldı. Bu sırada İstanbul Mühendislik Mektebi'nde (İstanbul Teknik Üniversitesi) asistanlık yapan eski Beşiktaş müftüsü Fuat Çamdibi'nin teşvikiyle bu okula girdi ve 1946 yılında mezun oldu. Talebe iken bazı ulemâ ve me-

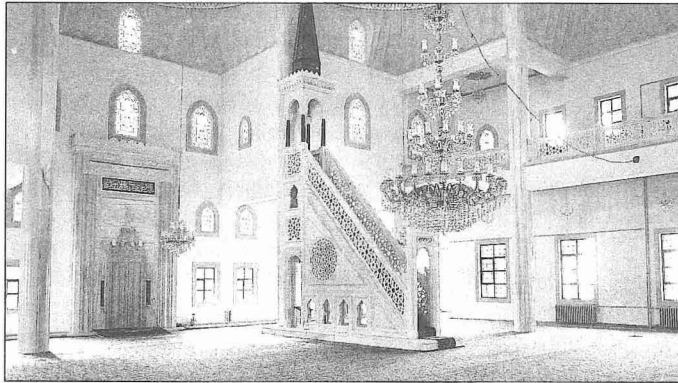
şâyh'in sohbetlerine katılmak suretiyle dinî bilgilerini geliştirdi. Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi, Fâtih Camii imamı Ömer Efendi, Fatih Müftüsü Bekir Hâki Efendi (Yener), Ömer Nasuhi Bilmen, Ali Haydar Efendi, Tâhir Efendi onun feyiz aldığı âlimlerden bazılarıdır.

Yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra Nakşî şeyhlerinden Mahmut Sami Ramazanoğlu'nun kızıyla evlenip Adana'ya yerleşti. Karayolları'nda ve diğer bazı kuruluşlarda mimar-mühendis olarak çalıştı. 1951'de kayınpederi ve ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Burada 1952-1953 yıllarında Ali Kemal Belviranlı ile birlikte aylık *İslâm'ın Nuru* dergisinin yayım çalışmalarına katıldı. Bu dergide gerek kendi adıyla gerekse takma isimle yazı ve şiirler yazarak basın hayatına girdi.

1953'te Mahmut Sami Efendi'nin ardından Şam'a gitti, altı ay kadar kalıp İstanbul'a döndü. 1959 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen Süleymaniye Camii onarımı sırasında şantiye şefliğine tayin edildi. Klasik Osmanlı mimarisine ilgi ve merakı da bu sırada başladı. Ekim 1960'ta görevine son verildiği de Süleymaniye'yi tanımak suretiyle daha da geliştirdiği klasik mimarinin zevk ve üslûbunu bir taraftan sanat tarihi hocalığı yaparak, diğer taraftan bu üslûp özelliklerini aksettirecek mâbedler inşa ederek yaymaya ve yaşatmaya çalıştı.

Ücretli olarak başladığı İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ndeki İslâm sanatı tarihi hocalığına Aralık 1962'de asaleten tayin edildi. Bu görevin yanı sıra Işık Mühendislik Özel Yüksek Okulu'nda da sanat tarihi okuttu. 1972'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Millî Saraylar başmimarlığına tayin edildiğinden hocalık hayatı ikinci planda kaldı. İstanbul'da bulunan dokuz saray ve kasrın imar sorumluluğunu üstlendi. 1977 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü hocalığından emekli oldu. 1979'da Mahmut Sami Efendi ile birlikte Medine'ye yerleşti. Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'ne bağlı Hac Araştırmaları Merkezi'nde uzman mimar olarak hizmet verdi. Ravza-i Mutahhara'nın onarımında fiilen çalıştı. 19 Temmuz 1989'da Medine'de vefat etti. Cennetü'l-baki'ye defnedildi.

Türkiye içinde ve dışında 200'e yakın cami projesine imza atan Kirazoğlu'nu Cumhuriyet sonrası Türk cami mimarisinde betonarme, kubbeli, revaklı, iç avlulu, revakları mâil çatıyla örtülmüş fevkanî mâbedler inşası çığırını başlatan ve

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Camii içinden bir görünüşü

Ömer
Kirazoğlu

yaygınlaştıran bir mimar olarak kabul etmek mümkündür. Projelerini yaptığı İstanbul'da Beykoz, Paşabahçe ile Bağlarbaşı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi camileri, klasik özelliklerini Mimar Sinan'ın Atik Vâlîde, Azapkapı camii gibi örneklerle ortaya koyduğu tarzın günümüzde başarılı sayılabilecek uygulamaları olarak dikkate değer. Projelerine imza attığı Van Merkez ve Akyazı camileri ise onun âbidevî boyutlarda inşa ettiği camilerde eriştiği çizgiyi gösterir.

Ayrıca hat sanatıyla da ilgilenen Ömer Kirazoğlu, bu alanda özellikle küfî yazı üzerinde yoğunlaşmıştır. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün müsenâ lafza-i celâlden meydana gelen rozeti ile Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarının amblemi de onun kaleminden çıktığı bilinen çalışmalarlardır. Medine'de bulunduğu yıllarda küfî hat ve klasik süsleme sanatlarına eskiden beri duyduğu ilgisini geliştirmiş ve pek çok meşk hazırlamıştır.

Eserleri. Çoğu devrin dinî gazete ve mecmualarında yayımlanmış ögüt verici, dinî-millî heyecan uyandırıcı manzumelerle bazı makaleler kaleme alan müellif 1980'li yıllardan itibaren bunları Ömer Kirazlı adıyla kitap haline getirmiştir. 1. *Birinci İstişâre* (İzmir 1980). Manzumelerinin toplandığı kitabıdır. 2. *İkinci İstişâre* (İzmir 1980). Niyâzî-i Mısırî ve Şeyh Galib gibi mutasavvif şairlerin gazellerinin tahmîsinden oluşmaktadır. 3. *Hak Elçisi Hz. Muhammed* (İstanbul 1981). Eserde Hz. Peygamber'le ilgili yazılarıyla bazı na'atlar yer almaktadır. 4. *Güzel Ahlâk* (İstanbul 1984). Güzel ahlâkî âyet ve hadislerle anlatılan kırk hadis özelliğinde bir eserdir. Sonunda Hz. Peygamber'in şemâliyle ilgili bir bölüm bulunmaktadır. Kirazoğlu'nun *İslâmiyet, Fâtih ve Fetih Camii Ayasofya* (Konya 1966; İstanbul, ts.), *Birlik Dirlik* (İstanbul 1984), *Peygamberimize Selâm* (İstanbul 1985) gibi risâlelerinin yanında Yüksek İslâm

Enstitüsü'nde okuttuğu "İslâm Sanat Tarihi Ders Notları" Arapça'ya tercüme edilirse de vefatı dolayısıyla yayımlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

MÜİF Arşivi'ndeki özlük dosyası; Hüseyin Gökçe, "Kirazoğlu Hocanın Ardından", *Zaman*, 29 Haziran 1989, s. 2; "Mimar ve Şair Ömer Kirazoğlu'nu Kaybettik", a.e., 21 Temmuz 1989; "Tanınmış Mimar ve Fikir Adamı Ömer Kirazoğlu Vefat Etti", *Sebil*, sy. 263-265, Lahn 1989, s. 15; Ali Ulvi Kurucu, "Hizmete Doymayan İnsan", *Altınoluk*, sy. 43, İstanbul 1989, s. 34-35; H. Kâmil Yılmaz, "Âkif Neşesinde, Sinan Ruhunda Bir Dava Adamı: Kirazoğlu Hocamız", a.e., sy. 32-33.

H. KÂMİL YILMAZ

KİRDÂR

(کردار)

Mîrî ve vakif araziler üzerinde kullanım hakkı sahiplerince oluşturulup üst hakkı doğuran bina ve ağaçlık gibi taşınırlar anlamında terim.

Aslen Farsça olup sözlükte "iş, çalışma, emek, kazanç, sanat ve meslek" anlamlarına gelir. Türkçe'de kirdâr ve girdâr şeklinde telaffuz edilir. Konuşma dilinde kullanılmayan kelime, muhtemelen VI. (XII.) yüzyılda Hanefî fıkıh terminolojisinde vakıf ve tapulu mîrî araziler üzerinde kullanım hakkı sahiplerince yetkililerin izniyle oluşturulup üst hakkı (hakk-ı karâr) doğuran bina, ağaçlık ve "kîbs" gibi taşınırları ifade etmek üzere üretilmiştir. Kîbs, kiracı veya müzâraacıların kendi mülklerinden alıp kullanım hakkına sahip oldukları arazilere -ekim veya dikime elverişli hale getirmek amacıyla- naklettikleri toprağa denir. Kirdâra Hârizm gibi bazı yerlerde "hakku'l-karâr" ismi verilmiştir. Bu şahsa bağlı sınırlı aynî hak dolayısıyla kirdârla arazinin mülkiyeti birbirinden ayrılmakta, yani üst hakkı sahibi hazine veya vakfa ait hâdim akar üzerinde kurduğu taşınmazlara mâlik olabilmektedir. İcâre-tenyeni vakıflarda kiracının icâre sözleşmesi gereği intifâ hakkına sahip olmak üzere kira bedeliyle vakıf adına tamir veya inşa ettiği yapılar kirdâr kapsamına girmezken mütevellinin onayı ile meydana getirdiği ek mülk binalar ve müştemilâtı girer. Gedik de bir nevi kirdârdır.

Klasik dönemde idarî maslahat gereği rakabesi beytûlmâlde saklı tutulan "arz-ı havz", "arz-ı memleket" ve "arz-ı mîrî" gibi topraklar icâre, müzâraa ve müsâkâttan başka bir meşrû yolla ihaleye çıkarılamıyordu. Bu usuller ise kullanıcıya

sınırlı süreli tasarruf hakkı sağladığından söz konusu arazilerin sürekli ve istikrarlı bir şekilde imarı teşvik edilemiyordu. Hükümetler, kamu yararı gereği ilgili arazilerin süresiz bir icâre-i fâside ile mütemâdiyen kullanımını ve hatta kiracıya intikalini onaylamaya başladılar. Bu müsamaha neticesinde birtakım ahâlinin mîrî arazi üzerinde sürekli hakk-ı karârlarını teslim etmenin maslahata uygun olacağı görüşü ağır bastı ve sonuçta kirdârlar ve tapular meydana geldi. Uygulama zamanla kadîm vakıf arazileri de kapsamına aldı. Bunlardan bilfiil tasarrufla intifâ edilemeyince çözüm olarak mukâtaa ve kirdârlar ortaya çıktı.

Sahibine başkalarına göre öncelik hakkı sağlayan kirdâr, rayiç kira bedelini (ecr-i misl) ödediği ve vakfa zarar vermediği sürece -evkaf nâzırı veya vakıf mütevellisi istemese dahi- arazinin kiracısında kalmasını sağlar. Hem bu vakfın da yararınadır; çünkü intifâ hakkının ondan alınıp başkasına devredilmesi ve üzerinde meydana getirilen bina ve ağaçların sökülmesi vakıf araziye talebi azaltıp harabına sebebiyet verebilecektir. Ancak hâdim arsının ecr-i misli ödenmez veya vakfa zarar gelirse mütevellinin icâre müddetinin bitiminde kirdârın kaldırılmasını talep hakkı vardır. Üzerinde oluşturulan yapılar ve ağaçlık sebebiyle vakıf arsının rayiç kira bedelinin artması durumunda ortaya çıkan fazlalık kiracıya ait olduğundan kira artırımına gidilmez. Bir kimse kirdârını satış, hibe, miras ve ferağ gibi meşrû yollarla başkasına intikal ettirebilirse de hâdim mîrî veya vakıf araziye devredemez. Bu tür şeyler taşınabilir olmaları sebebiyle şüf'a hakkı doğurmaz. Kalıcı (müstakar) olmaları bakımından bina ve ağaçların, üzerinde buldukları arazinin vakfedildiği cihete vakfı örf haline gelmiş olup câizdir, ancak kîbs bu hükmün dışında tutulmuştur. Vakıf araziler üzerindeki kirdâr sahibinin mirasçısız ölmesi halinde beytûlmâlde devredilir; mütevellinin el koyması câiz görülmez.

Tapulu mîrî arazi üzerindeki kirdârın karar hakkı diğerlerinden daha güçlüdür. Çünkü bunların süresiz icâresi ictihadî bir mesele olduğu gibi hükümetin bunlar üzerinde maslahata uygun tasarrufla bulunma hakkına tartışma yoktur. Bir sipahi kendisine verilen timarı resmî onayla işleyegelen müzâraacılar -haracını ödedikleri müddetçe- topraktan el çektiremeyeceği gibi kirdârlarını da kaldırtamaz. Ancak bu hak sahibi kirdârını kendi isteğiyle terkeder ve hâdim